

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

A1 DERSİ

BİTİRME TEZİ

YAŞAMA GÖREVLE BAKAN BİR YALNIZ

Öğrencinin Adı-Soyadı: Helin Akbulut

Danışman Öğretmen: Abdullah Şahin

Diploma Numarası: D1129-0051

Sözcük Sayısı: 3985

Araştırma Sorusu: Orhan Kemal'in Murtaza adlı yapıtında "görev" olgusu odak figür Murtaza aracılığıyla nasıl işlenmiştir?

ABSTRACT (ÖZ)

Uluslararası Bakalorya Programı, A1 Dersi kapsamında hazırlanan bu bitirme tezinde, Orhan Kemal'in Murtaza adlı yapıtında, görev algısının odak figür Murtaza aracılığıyla nasıl işlendiği incelenmiştir. Murtaza yapıtının seçilme sebebi, topluma ait gözlemlerin absürt, sıra dışı birinin odak figür seçilerek aktarılmasıdır. Özellikle bu yapıtında toplumsal gerçekliğe ciddi eleştiriler yapan yazar, bu eleştirilere olay örgüsünde doğrudan yer vermemiş; bunları satır aralarında, yan figürler aracılığıyla işlemiştir.

Orhan Kemal'in görev algısı izleğini odak figür Murtaza'nın kimliğinde bu kadar baskın kullanmasının sebebi, bu algıyı yaşamının her kesitine yansıtmaktır. Tezin ilk bölümünde görev algısının sebepleri incelenmiştir. Bu sebeplerin odak figürün dayısı Kolağası Hasan Bey ve devlet kurumu olduğu ileri sürülmektedir. İkinci bölümde odak figürün iş ilişkilerinde görev algısının etkileri incelenmiş; aşırı disiplinli yapısı sebebiyle iş ortamında istenmeyen kişi ilan edildiği gösterilmiştir. Üçüncü bölümde, ailesiyle olan ilişkileri odak figürün görev algısıyla paralel incelendiğinde, Murtaza'nın aile ilişkilerinde sevgi barındırmadığı hatta acımasız tutumunun kızının ölümünün doğrudan sebebi olarak karşımıza çıktığı, karısıyla kopuk bir iletişiminin sebebi olduğu saptamalarında bulunmaktadır. Odak figürün toplumla olan ilişkisi irdelendiğinde ise lakayt, torpile ve rüşvete yatkın toplum yapısının tam zıddı bir çizgide olması sebebiyle, toplumun dışında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Görev algısının ortaya çıkardığı sonuçların üzerinde durulan son bölümde ise aşırıya kaçan bu algının sadece kendisini yalnız bir figür kılmadığı; iki oğlunun karakterinin de olumsuz yönde etkilenmesiyle sonuçlandığı öne sürülmüştür.

Sözcük sayısı: 214

İÇİNDEKİLER

Öz

1.Giriş.....	4
2.Yapıtta Görev Olgusunun İncelenmesi	
2.a) Görev Algısını Oluşturan Etmenler.....	5-7
2.b) Görev Olgusunun İş İlişkilerine Yansıması.....	7-10
2.c) Görev Olgusunun Aile İlişkilerine Etkisi.....	10-12
2.d) Görev Olgusunun Toplumla Olan İlişkisine Yansıması.....	13-15
2.e) Görev Algısının Ortaya Çıkardığı Sonuçlar..	15-17
3. Sonuç.....	18
4. Kaynakça.....	19

GİRİŞ

Türkiye’de toplum yapısı incelendiğinde görülen temel problemlerden biri toplumu oluşturan bireylerde bulunan kendi çıkarını üstün tutan, ciddiyetten uzak, kuralları umursamayan algıdır. Bireylerin kendi çıkarlarını üstte tutan tavrının sonucu olarak kurumsal ilişkiler yozlaşmış ve kurulu bir düzenin yüzyıllar boyu devam etmesi beklenemez hale gelmiştir. Bu durumun doğal sonucu olarak disiplinli ve bir kurumu kendinden üstte gören bireyler öteki olarak görülmüş; ya topluma yabancılaşmış ya da zamanla yozlaşmış düzen içinde asimile olarak benliğini yitirmiştir. Tam olarak bu yozlaşmanın eleştirildiği Murtaza adlı romanda, Orhan Kemal, böylesine kapalı toplumsal yapıda topluma tamamen zıt çizgide olan bir figürün yetişmeyeceği düşüncesiyle muhacir kimliğinin altı çizilen Murtaza’yı yaratmış, toplumla tezat oluşturacak özelliklerini keskinleştirerek salt akıl ve düzen yanlısı olan odak figürü şekillendirmiştir. Murtaza figürünün hayatındaki gerek iş gerek toplum gerekse ailesiyle yaşadığı etkileşimler yapıt boyunca önemli sonuçlar doğurmuştur; bu etkileşimin sebebi olan görev algısı yapıttaki temel izlek olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. Yapıtta Görev Olgusunun İncelenmesi

2.a) Görev Algısını Oluşturan Etmenler

Orhan Kemal'in Murtaza adlı yapıtında odak figür Murtaza'nın görev algısını oluşturan etmenler, gerek figürün iç dünyası anlatılırken, gerek geçmişinde yaşadığı olaylar okuyucuya sunulurken, gerekse sergilediği eylemlerin nedenini açıklarken karşımıza çıkmaktadır. Olay örgüsünde önemli bir yere sahip olan "görev" olgusunun temelini oluşturan etmenler, Kolağası Hasan Dayısının hatırası ve odak figür için belki de hayattaki her şeyden daha önemli olan devlet kavramıdır. İlki olan, Kolağası Hasan Dayının etkileri daha ilk sayfalarda görülmektedir. Muhacir kimliğiyle karşımıza çıkan Murtaza, Anadolu'dan uzak büyümüş olmasına rağmen milliyetçiliği ve vatanseverliği ile dikkat çekmektedir; bu durum kendi gözünde kahraman olan Hasan Dayısı gibi bir gün cesur bir asker olabilme idealinden kaynaklanmaktadır. Dayısını bu şekilde anımsaması onda vatanseverliğin yanı sıra dürüstlük ve cesaret gibi erdemlerin de gelişmesine yardım etmiş fakat bu erdemlerin aşırıya kaçmasına engel olamamıştır. Bu idealist düşünce yaklaşımı, yapıtta tehirden sonra geldikleri Anadolu'da yalanlar söyleyerek zengin olan ve sefa içinde bir hayat süren akrabalarının aksine geldikleri yerde yoksul olduklarını söylemesi ve maddi zorluklarla dolu hayatlarının tohumunu atmasında da görülmektedir.

" (...)memleketlerindeki barakalarına karşılık koca koca konaklar, üç buçuk arşın bahçelerine karşılık da binlerce dönüm tarla almayı kendine, daha çok da damarlarında dolaşan şehir Kolağası Hasan Bey'in kanına yakıştırmayan Murtaza, ne annesinin, ne de hemşerilerinin öğütlerine uydu. (...) Tam tersi, iskân dairesine gitti: 'Biz fakir insanlar idik memlekette.' dedi."
(Kemal, 11)

Erdemli ve dayısına benzeyen bir vatandaş olma sorumluluğu Murtaza tarafından bir görev olarak algılanmıştır. Onu doğruyu söylemeye, doğruyu söylemenin maddi sıkıntıları da beraberinde getireceğini bildiği halde dürüst olmaya iten en önemli etmen "damarlarında dolaşan Kolağası Hasan Bey'in kanı" ve taşınan kanla beraber gelen sorumluluk olmuştur. Bu sorumluluk duygusu ise iç monolog tekniği uygulanarak dayısının şerefine uygun hareket etmediği koşulda dayısının ondan hesap soracağı düşüncesiyle beslenmektedir:

“Yakışık alır mıydı? Çevresinde dolaşıp durduğuna inandığı dayısının ruhu ne derdi bu yalancılığa? Gün gelip de İsrail’in sûru üflenip ölümler dirildiği zaman yakasına yapışarak ‘Yazıklar olsun sana yeğenim!’ demeyecek miydi? ‘Kız halaya, oğlan dayıya çekerdi hani? Sen ne için çekmedin bana? Ne için çekmedin de İskân dairesinde söyledin yalan?’” (Kemal, 15)

Bu sorumluluk duygusu ve görev olgusu Murtaza'nın her hareketine yansımıştır. Yürüyüşünden ailesine bakış açısına, iş ilişkilerinden içinde yaşadığı toplumla olan ilişkisine kadar hayatının her kısmını etkileyen Hasan Dayısının düşüncesi sadece düşünce dünyasını şekillendirmemiş, hayatının her alanında dayısına benzemesine sebep olduğu gibi üniforma, evindeki karakalem resmi gibi bazı objelerle de somutlaştırılmıştır:

“Murtaza'nın dayısı şehit Kolağası Hasan Bey'in karakalem resmi, odanın tam karşı köşesine asılmıştı. Altında kömürle şöyle yazılmıştı: DAYIMIZ HASAN BEY. (...) Hırslı zamanlarındaki Murtaza'ya tıpatıp benziyordu.” (Kemal, 76-77)

Mesai saatlerini uzatarak, tam olarak görev tanımını içinde olmayan sorumlulukları da alarak ve görevi sırasında pür dikkat olarak, vatanına en üst düzeyde hizmet sunmak isteyen Murtaza'nın, dayısının anısının görev olgusunu beslediği gibi bu algıyı besleyecek ikinci bir etmen ise devlet olgusudur. Özellikle tehcirin etkisiyle oluşan, yüzyıllardır yaşanan topraklardan ayrılıp göç ettikten sonra bir güce sığınma ve kendini bir yere, bir şeye ait hissetme ihtiyacı, odak figürde milliyetçilikle beraber örnek vatandaş olma algısını da yaratmış, devletine en iyi şekilde hizmet sunabilme hayattaki temel amacı olmuştur. Bu, yaşadığı yerden ayrılmak zorunda kalmış bir bireyin ona kucak açan topraklara duyduğu vefa duygusuyla ilişkilendirilebilir. Vefa duygusu odak figürün aşırı sorumluluk duygusuna sahip olmasıyla ve görevini kutsal görmesiyle sonuçlanmıştır. Bu amaç, dayısına benzemekle paralel hatta iç içe olduğu için bu iki düşünce birbirini beslemiş, Murtaza'yı Murtaza yapan iki temel unsur olmuştur. Devletin ve onun gücünün yadsınamaz ve mutlak olduğunu düşünen figür, yapıt boyunca leitemotive tekniğiyle tekrarlanan “Yukarda Allah, Ankara'da devlet, burada da ben!” cümlesiyle ilk olarak, bekçisi olduğu mahalledeki otoritesini vurgulamak istemiştir. İkinci olarak, hem kendisini devletle özdeşleştirmesi; hem de Allah, devlet sıralamasında kendisine yer vermesi, yetkilerini sonuna kadar kullanacağını kanıtlar niteliktedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere dayısının anısıyla devlet olgusunu harmanlayıp hayatını bu şekilde şekillendiren odak figürün düşünce yapısı da bu şekillenmeden etkilenenlerin başında gelmektedir. Her yaptığı hareketi ve her aldığı kararı salt akılcı bir yolla sebeplendiren, eylemlerini bu zemine oturtan figürün görev algısını sürekli ayakta tutan etmen bu akılcı düşünce yapısıdır. Salt akılcı tavır onu duygulardan uzak tutmuştur; kitap boyunca yaşadığı duygular sadece gurur ve öfke olarak karşımıza çıkmaktadır. “Görev sırasında demeyeceksin ciğerparem” sözünden de anlaşıldığı gibi sevgiyi yaşam şeklini bozacak bir duygu olarak görmüş ve hayatında bu duyguya yer vermemiştir. Gerek kızını cezalandırmasında gerekse Küçük Hasan’ın mahkemesindeki tutumuyla evlatlarıyla ilgili durumlarda bile sadece ama sadece mantıktan yararlandığını göstermiştir. Hasan Dayısını ve devleti bu akılcı düşüncede en başa koyan figür hayatının her alanında bir karar verirken yapacağı eylemin devlete ne gibi bir çıkar sağlayacağını, devlet büyüklerinin ne kadar takdirini toplayacağını veya Hasan Dayısını ne kadar gururlandıracağını değerlendirmektedir.

Sonuç olarak Murtaza figürünü ve onun karakterini şekillendiren görev algısı incelendiğinde bu algının temelini rol model olarak aldığı Hasan Dayısı gibi olma isteğinden ve kafasında yücelttiği devlet modeline uygun bir vatandaş olma düşüncesinden kaynaklandığı görülmektedir.

2.b) Görev Olgusunun İş İlişkilerine Yansıması

Görev olgusunun yapıtta ilk ve temel yansımasının odak figürün iş hayatında ortaya çıkmaktadır. Hayatın bütünü bir ödev olarak görmesi onu her an, her olaya ciddiyetle yaklaşmaya itse de bu durum mesai saatlerinde en üst seviyededir. Yapıtın başından sonuna kadar, odak figür Murtaza’nın aşırıya kaçan disiplin, ciddiyet ve görevine adanmışlığıyla; çevresindeki insanların tembel, umursamaz ve kendi rahatını işlerinden üstte gören tavırları kutupluluk anlatım tekniğiyle okuyucuya sunulmuş, bu sayede iki tarafın özelliklerinin de net bir şekilde görülmesine olanak sağlanmıştır. Tezatlığın temelinde Murtaza’nın yaptığı işi en iyi kendi bildiğine inanması, meslekte ne kadar iyi olduğunu kurs almış olmak veya amirlerinden takdir görmek gibi ölçütlerle saptaması, kendisi gibi düşünmeyenleri umursamadan bildiğini yapması oluşturmakta, bu özellik yapıttaki mizah ögesini de beslemektedir. Yukarıdaki saptamayı mahalledeki

bekçilik görevindeki ve fabrikadaki gece kontrolü olarak çalıştığı zaman dilimi içindeki tavırlarıyla ve bunun çevresindekilerde oluşturduğu tepkilerle temellendirmek mümkündür.

“Murtaza'nın gözleri dönmüştü. Ne 'cünha' umurundaydı, ne de 'vazife bir sırasında müdahale edip akıl öğretmeye kalkışan' bekçiler. Evet, biliyordu, bekçilik çok kutsal bir görevdi ama, kurs görmemiş; görseler bile amirlerinden takdirname almamış; alsalar bile disiplini bozulunca genelevleri disipline sokma görevi verilmemiş; verilse bile damarlarında Kolağası Hasan Bey'in mübarek kanı dolaşmayan bekçilerin bekçiliğinden ne olacaktı?” (Kemal, 35, 38)

Gece bekçiliğini odak figürün aksine basit ve önemsiz bir iş olarak gören diğer gece bekçileriyle Murtaza'nın görev süresi boyunca çatışması kaçınılmazdır. Ne kendilerine olan tavrından ne de işini bu kadar büyük bir adanmışlıkla yapıyor olmasından memnun olan diğer gece bekçileri ve görevi dolayısıyla sık sık karşı karşıya geldiği mahalleli, Murtaza'yla çatışmakta ve ondan kurtulmanın hesaplarını yapmaktadır.

İlk olarak mahalleliyle olan etkileşimi ele alınacak olursa, bu ilişkinin yansımalarının hem olumlu sayılabilecek noktalar barındırdığı hem de zaman zaman mahallelinin tepkisine sebep olduğu görülmektedir. Fabrikada olacağı gibi burada da Murtaza gerek kanunlara gerek toplumun ahlaki değerlerine ters düşen hareketleriyle tanınan figürlerle mücadele içindedir. Örneğin mahalledeki küçük kızlara cinsel tacizde bulunan Zinnur Amca figürü Murtaza mahalleye geldiğinden beri bunu yapamamakta, bu sebepten de bir an önce mahalleden gitmesini istemektedir. Bu noktada görevi mahalledeki bir vatandaşın küçük kızlarla olan ilişkisini inceleyip buna müdahale etmek olmayan Murtaza, genel olarak görev sınırını aşmakta fakat toplumda hoş görülme, etik değerlerden oldukça uzak olan bu davranışı engellemesiyle de başkalarının da takdirini kazanmaktadır.

“Hiçbir bekçi kendini böylesine kanunun üstünde göremez, yetkisi yoktur. Ama öte yandan hırsız, yankesici, uğursuzlarla savaşması mahalleniz için... ne bileyim, devlet kuşu!” (Kemal, 99)

Zinnur Amca gibi mahalledeki birçok figür kendi kurdukları düzenin bozulmasından rahatsız oldukları için Murtaza'yı göndermeye çalışmaktadır. Bu durumdan yola çıkarak Murtaza'nın aşırıya kaçan görev algısının onun iş ilişkilerini olumsuz etkilediği söylenebilir.

Aynı durum fabrikada gece kontrolü olarak çalıştığı dönemde sürekli verdikleri tuvalet molaları ve sık muhabbetleriyle işini aksatan fabrika işçilerine göz yummaması sonucu tekrarlanmış ve bu sefer de işçiler Murtaza'yı fabrikadan göndermek için girişimlerde bulunmuşlardır.

“‘Fukara Ferhat’ı duymadınız mı? Dört gündeliği kesilmiş. Sebep kim? Murtaza. Fen Müdürü buldu istediği adamı. Ağzının içine bakıyor. Azgın’ı uyurken yakaladı mı tamam. Haydi personele bir rapor, gitti zavallının üç, beş gündeliği.” (Kemal, 238)

“Murtaza, ‘Ayıp, ayıp!’ diye bağırdı. ‘Bir apteshane bekçisi demek bir amir demek. Utanmazsın saçından, sakalından, hem de koca bıyığından da uyursun vazife sırasında horulhorul!’” (Kemal, 239)

Her ne kadar kuralları normalin üzerinde bir katılıkla uygulamaya çalıştığı için mahalleliyle ve fabrika çalışanlarıyla yıldızı bir türlü barışmasa da amirleri tarafından oldukça destek görmektedir çünkü iki işte de oradaki en yetkili kişi olarak sağlayamadıkları düzen ve disiplin sancılı süreçler sonucunda olsa da, Murtaza tarafından sağlanmaktadır. Ne komiser ne de Fen Müdürü gelen şikâyetlere rağmen Murtaza'yı kovmayı göze alabilmektedir. Özellikle Fen Müdürü, hemşerisi olan kontrolün yap(a)madığını Murtaza'nın başarmış olmasından dolayı odak figürün yaptığı hatalarda bile ceza vermek yerine onu ödüllendirmeye gitmiştir. Mahalle bekçiliğinden gece kontrolü görevine geçişine bakıldığında da amirlerinin beğenisinin temel sebep olduğu görülmektedir. Komiserin Murtaza'yı Emniyet Müdürü ve Fen Müdürü'ne anlatmasının ardından Fen Müdürü bu görev aşkını her şeyin üzerinde tutan çalışanını kendi fabrikasında görmek istemiştir. Amirlerinin emirlerini her şeyden önce tutan karakter bunu da büyük bir gururla kabul etmiş ve işinden memnun olmasına rağmen ayrılmıştır. Gururlanmasının sebebiyse dayısının anısına karşı duyduğu sorumluluğun yerine getirdiğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır.

Murtaza'nın aşırı disiplinli hareketlerinin ve sahip olduğu sorumluluk bilinci çevresinde hayatını şekillendirmesinin iş hayatına hem olumlu hem de olumsuz etkileri olmuştur. Denk rütbelerde olduklarıyla (diğer gece bekçileri, Nuh) veya kendisinden sorumlu gördüğü kesimle (mahalleli, fabrika işçileri) sık sık çatışmış olması onun için olumsuz bir geri dönüt olarak sayılabilir. Buna karşılık, otoritenin -ki bu Murtaza'nın görev aldığı kurumlarda ya devlet ya da işveren olmuştur- yanındaki tavrı amirleri veya

patronları tarafından takdir görmüş; onlardan aldığı olumlu tepkiler odak figürü motive eden geri dönütleri oluşturmuştur.

2.c) Görev Olgusunun Aile İlişkilerine Etkisi

Görev olgusu odak figür Murtaza'nın ailesiyle olan ilişkisini birçok yönden etkilemiştir. İşini hayatındaki ilk ve tek önceliği yapan figür bu sebeple ailesine fazla özen göstermemiş ve çoğu sorununa karşı kayıtsız kalmıştır. Bu durum hem annesi ve kardeşleriyle olan ilişkisinde hem de karısı ve çocuklarıyla olan ilişkisinde geçerlidir. Hayatının her alanına kendi kendine yüklediği sorumluluklarının getirdiği ciddiyetle bakan Murtaza buna bağlı olarak duygularından arınmış bir görüntü çizmektedir. Ailesinin herhangi bir üyesiyle duygusal bir paylaşımında bulunmamasının yanında aile kurumunu dayısının yani Kolağası Hasan Bey'in genlerini aktarmak için bir araç olarak görmektedir.

İlk olarak annesi ve ağabeyiyle olan ilişkisi incelendiğinde, onlara karşı hareketlerine yansıyan bir sevgi duymadığı görülmektedir. Erkek kardeşini dayısına benzemediği için eleştirmekte, tehirden sonra mal varlığı konusunda yalan söyleyerek haksız kazanç sağladığı için suçlu görmektedir. Annesi ise Murtaza'nın iskân dairesindeki dürüstlüğü yüzünden ömrünün kalanını sefalet içinde geçirmiş ve yaşam şartlarının kötülüğü sebebiyle düştüğü hasta yatağında hayatını kaybetmiştir. Annesinin ölüm sürecine tepkisiz kalan Murtaza bunu açıklarken hasta yatağında ölmenin gereksiz olduğunu ve şehit olmadıkça kişinin ölümünün bir anlamı olmadığını savunarak temellendirmeye gitmiştir. Arkasından tek damla gözyaşı dökmemesi veya hiçbir üzüntü ibaresi göstermemesi anne sevgisini de bulundurmadığının bir göstergesidir.

“Acımam rahat döşeğinde ölene. Olsun isterse annem. Çünkü akıttı kanını dayımız kutsal vatan topraklarına, boğuşarak düşmanla. Ölmedi yatağında rahat!” (Kemal, 14)

Maddiyata hiçbir zaman önem vermeyen, asıl amacın para kazanmak değil devletine hayırlı bireyler olmak ve Kolağası Hasan Bey'in kanını layığıyla taşımak olduğuna inanan odak figür bu düşüncesini evlilikten sonra da muhafaza etmiş ve karısının sefalet içinde yaşamasına sebep olmuştur. Sürekli leğende çamaşır yıkarken bize aktarılan figür, karısı, uzun yıllar şikâyet etmemiş fakat çocuk sayısı arttıkça

zorlaşan hayat koşullarının da etkisiyle Murtaza'nın geliri daha yüksek işlerde çalışmasını umduğunu doğrudan söylemese de hissettirmiştir. Görevi birinci planda tutan Murtaza, karısının geçim sıkıntısı yüzünden “kutsal” görevini yetersiz görmesine çok sinirlenmektedir. Bu duygularını halka seslendiği bir konuşmasında da dile getirmiş, önemli olanın kazanılan para değil yapılan vazife olduğunu söylemiştir.

“Yeni bir işe girince, çok zor vazifeler aldığını duyunca, şüphesiz kurs görmediği ve damarlarında Hasan Bey'in kanı dolaşmadığından, o büyük vazifenin şanı, şerefiyle yetinmez, sonunda soğuk soğuk sorardı: ‘Abe maaş kaç?’ (...) Karısına öyle sinirlenmişti ki, öfkeden dişlerini yiyecekti neredeyse. Şu koskoca kalabalık Murtaza'yı alkışlıyordu, karısını değil. Eşekliğin yok idi alemi. Herkesin çalgınca alkışladığı adama sorulmaz idi: ‘Abe maaş kaç?’” (Kemal, 145)

Bir diğer nokta olan çocuklarıyla olan ilişkisinde de odak figür, salt akılcı, duygulardan uzak yaklaşımını sürdürmektedir. İlk çocuğu olan Emine'nin kız olmasına üzülen Murtaza çocuklarına evladı gözüyle bakmamakta, vatan uğruna ölmek için yetiştireceği bir asker olarak görmektedir. Bu sebeple de kız çocuklar onun için hiçbir anlam ifade etmemekte, tersine erkek evlat olmadıkları için sinirden çıldırmasına sebep olmaktadır. İkinci çocuğu olan büyük oğluna, kendisi gibi dayısının izinden gidecek bir oğul olacağını umarak Hasan adını vermiştir ve çocuğu büyüüp de karakteri şekillenene kadar büyük ümitler beslemiştir. Fakat çocuğunun sanat ve spora ilgi duyması Murtaza'yı hayal kırıklığına uğratmış ve onu oğlu olarak görmeyi bırakmıştır. Vatanına hayırlı bir asker yetiştirmeyi en büyük sorumluluklarından biri olarak gören Murtaza tekrar bir erkek çocuk sahibi olana kadar çabalamış, doğan üç kız çocuğuna rağmen yılmamış; sonunda ikinci oğlu da dünyaya gelmiştir. Yaşadığı hayal kırıklığı sebebiyle büyük oğlunun adını hak etmediğini düşünen odak figür, bütün umutlarını küçük oğluna bağlamış ve ona da Hasan adını vermiştir. Roman boyunca küçük Hasan dışındaki beş çocuğunu –büyük Hasan'a sinirlenmek dışında– adeta görmezden gelen Murtaza evde geçirdiği az saatlerini de küçük Hasan'la ilgilenerek harcamıştır. Bu tutumu bize aile kurumunun Murtaza için hiçbir duygusal anlam ifade etmediğini ve ailesiyle ilgili beklentilerinin kendisine yakışır hareket etmeleri ve küçük Hasan'ın Kolağası Hasan Bey'in yolundan gitmesi olduğunu göstermektedir.

“ Onun için, ikinci oğlu ağabeyi gibi olmayacak, İlk’i, Orta’yı bitirdikten sonra askeri liseye girip Kolağası Hasan Bey gibi subay olacaktı, ondan sonra da şehitlik şerbetini içecekti. Bunun böyle olacağı aklına iyice yatmıştı.” (Kemal, 21)

Yapıtta görev olgusunun ailesiyle olan ilişkisine yansımalarının en çarpıcı örneği ise kızı Feride’nin ölümüne yol açmasıdır. Yorgun düşen, uykuya yenilen Feride’yi fabrikadakilerin ispiyonlaması üzerine gören ve gözü dönen Murtaza, öz kızını ölümle sonuçlanacak şekilde darp etmiş, yaptığı davranıştan en ufak bir pişmanlık duymamıştır. Ona göre, görev kutsaldır ve görev sırasında kişi en yakınına bile imtiyaz geçmemeli; herkes görevini en iyi şekilde yerine getirmeye çabalamalıdır. Kızlarından tek beklentisi kendine, Kolağası Hasan Bey’in adına leke sürmeyecek şekilde hareket etmeleri olan odak figür için bu hatanın bahanesi yoktur, en büyük utançtır.

“Murtaza kızı saçlarından destekleyip havaya kaldırdı, sonra da yere çarptı. Uykusu başına sıçrayan kızdan sadece vahşi bir çığlık, bir koku çığlığı yükseldi. Murtaza hıncını alamamıştı. Küçüğün ardına düşmek için hamle ettiyse de bırakmadılar.” (Kemal, 304)

“Herkes uyuyabilir, velakin uyuyamaz Mürteza’nın kızları! Vazife bir sırasında uyumak ha? Bırakın derim, abe bırakın derim.” (Kemal, 305)

Sonuç olarak Murtaza adlı yapıtta odak figürün görev algısının ailesiyle olan ilişkisine yansımaları incelendiğinde, odak figürün rasyonel, idealist bir yaklaşımla bu ilişkiyi oluşturduğu, ailesini devlet ve görev gibi kavramlara oranla çok daha değersiz gördüğü gözlemlenmektedir. Gerek annesinin ölümü, gerek karısına yaşattığı sefalet, gerekse kızının ölümü ailesindeki kadınların hiçbir öneme sahip olmadığı yorumunu yapma şansı sağlamaktadır. Oğullarını dayısına benzeme ihtimali için önemseyen odak figür için aile, hayatının önemli bir parçası olmaktan çok kendi kendine yüklediği görevi yerine getirmek için bir araç niteliğindedir.

2.d) Görev Olgusunun Toplumla Olan İlişisine Yansımaları

Murtaza adlı yapıtta Orhan Kemal'in, odak figür Murtaza'nın bazı özelliklerinde aşırılıklara yer vermesi roman boyunca güldürü unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aşırılıklar başta görev algısının hayatında kapladığı yerde görülmektedir, bu kendini adama devamında aşırıya kaçan bir otoriterlik, her zaman her yerde mutlak rasyonalizm olarak sıralanabilir. İş ve aile yaşamındaki etkilerinin yanı sıra hayatının geriye kalan bölümünü, yani toplumla olan ilişkisini odak figürün otoriter tutumunun, ciddiyetinin büyük oranda etkilediği gözlemlenmektedir.

İlk olarak yapıtta mahalleli Murtaza'nın tez canlı yapısını fark etmiştir, bunu kullanarak Murtaza'yla alay etmektedir. Odak figürün gururla bahsettiği Kolağası Hasan Bey Dayısı ne zaman biri tarafından övülse ya da dayısının lafı açılrsa odak figür kendi kendine heyecana kapılıyor, halka hisli bir konuşma yapma ihtiyacı duyuyordur. Fazla heyecanlı yapısını gören mahalleli ise kendi arasında dalga geçiyor, zaman zaman Murtaza'yı sinirlendiriyor, zaman zaman da alkışlayarak Murtaza'nın konuşmaya devam etmesini sağlıyordu. Bütün bunlardan habersiz olan odak figür konuşmasının sonunda halkı bilgilendirmiş olduğuna inanarak gururlanıyor ve bu ilgi bir yerde de hoşuna gidiyordu. Bu durum mahallelinin beğenilirden ayrılması için milletvekili adayı olarak gösterdiğinde de görülmüştür; Murtaza yine "hisli" bir konuşma yapmış kahve ahali ile alkışlayarak coşkusuna coşku katmıştır.

"Alkış, alkış... Alkışların en hızlı zamanında kalktı, kahve halkını selamlayıp kahveden çıktı. Göğsü dışarıda, karnı içeride, gözleriye ta karşılardaki değişmez noktadaydı. Gurur saçıyordu sanki." (Kemal, 67)

Benzer durum bir anda yolu düşen bir mahallede de tekrarlanmış, Murtaza Hasan Dayısının tanındığını duyduğunda heyecanlanmış ve bir konuşma yapmıştır; halk ise Murtaza'yı eğlenmek için bir fırsat olarak görüp, söylediklerine kulak kesilmiştir.

"Birden durdu. Bir simitçi, tablasının başında sümkürmüş, pis elini üstüne başına silmişti.

'Abe,' dedi, 'ne yaparsın?'

Karşısında çatık kalın kaşlı, sivri burnundan öfke akan, gözleri ateş saçan bir bekçi görünce, simitçide şafak atmıştı. Gene de, 'Hiç,' dedi.

Murtaza gürledi: ‘Nasıl hiç? Abe sümürür, silersin pis elini üstüne başına!’” (Kemal, 133)

“Değilim ben senin arkadaşın! Kurs görmüş, büyüklerinden terbiye, hem da disiplin almış bir bekçiyim, sıkı disiplinci!” (Kemal, 62)

Aslında bu konuşmaların temelinde, toplumu eğitmek, vatanına milletine nasıl faydalı bir vatandaş olunacağını öğretmek gibi bir sorumluluğu olduğuna inanması vardır. Bu da görev algısının temelini oluşturan iki öğeden kaynaklanmaktadır. Devletin kendisine vermiş olduğu bekçilik görevi Murtaza’ya göre toplumu eğitimden geçirip, örnek vatandaşlara dönüştürmek için bir fırsattır. Damarlarında dolaşan Kolağası Hasan Bey’in kanı ise yine odak figüre göre onu toplumdan ayıran, bir ayrıcalık sağlayan ve bir şeyler öğretme sorumluluğu yükleyen unsurdur. Bütün bunlara bakıldığında görev algısının Murtaza’yı konuşma yapmaya iten sebep olduğu görülmekte ve toplumla olan ilişkisinin görev olgusuna verdiği önemle doğrudan etkileşim içinde olduğu kanıtlanmaktadır.

Yapıtta halka bir konuşma yapmadan da odak figürle dalga geçilmiş, mahalleli tarafından hassas yanları üzerine gidilerek sinirlenmesi sağlanmış ve sinirlenen Murtaza onlar için bir güldürü ögesi olmuştur. Mahalleli, kimi zaman bozuk Türkçesiyle dalga geçerek onun muhacir kimliğine gönderme yaparak Türk olmadığını iddia etmiş, kimi zaman sağlamaya çalıştığı disipline uymayacak davranışlarla Murtaza’yı çileden çıkartmış, kimi zaman da Hasan Bey Dayısının hikayesini bu kadar sık dillendirmesiyle dalga geçmişlerdir.

“Kahvedekiler katıla katıla güliyorlardı. Murtaza birden bu ‘hissiz’ kalabalığın gülmesine içerleyerek, ‘Abe ne gülersiniz inekler gibi?’ dedi. ‘Ne için olmaz aklınız başınızda. Ne için almazsınız nümûne-i imtisâl? Tanırsınız beni, yoksa benzetirsiniz haminnilerinize?’

‘Haminnilerinize’ sözü işi büsbütün çığırından çıkardı.” (Kemal, 95)

Halka yaptığı konuşmalar dışında, bire bir ilişkilerinde de toplumla arasına mesafe koyan etmen hayatının her anında işinin ona yüklediği görevlerle yükümlü olduğu şeklinde düşünmesidir. Kafasındaki örnek vatandaş şekline uymayan birini gördüğünde veya işini doğru yapmadığına inandığı birini gördüğünde, onu hemen orada teftiş etmekte, bazı askeri sınavlardan geçirmekte ve nasıl bir vatandaş olması yönünde

bir söylev vermektedir. Kendisine çocuk gibi ders verilmesinden hoşlanmayan insanlar da bunu gereksiz görmekte ve bu sebeple Murtaza ile toplum arasında bir mesafe oluşmaktadır. Kendini her açıdan üstün gören odak figür için bu mesafe bir sorun değil tam tersine bir devlet memuru ile sıradan bir vatandaş arasında bulunması gereken bir ciddiyettir, başka bir deyişle istenen bir durumdur.

Sonuç olarak odak figür Murtaza'nın yapıtta toplumla olan ilişkisi incelendiğinde, disiplinli ve mesafeli tutumunun toplum içinde garip karşılandığını ve odak figürün halk tarafından bir eğlence ögesi olarak görülmesine sebep olduğu saptanmaktadır. Bu eğlence zaman zaman Murtaza'nın gururunu okşayıp ona konuşmalar yaptırarak, bazen de onu sinirlendirip söylediklerine gülerek gerçekleşmiştir. Odak figür, naif yapısı sebebiyle toplum tarafından bilinçli olarak dalgasının geçildiğini fark etmese de kendisini üstün görmesinden dolayı aradaki uçurumdan memnundur. Sonuçta kendini bir birey olarak var etmesi, toplum tarafından takdir görmesine bağlı değil, Kolağası Hasan Dayısının anısını yaşatabilmesine ve devlet büyükleri tarafından takdir görebilmesine bağlıdır ki bu ikisinin olması için işini iyi yapmaktan başka hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, bu da toplumla olan ilişkisine çok fazla önem vermemesine sebep olmuştur.

2.e) Görev Algısının Ortaya Çıkardığı Sonuçlar

Yapıtta, odak figürün görev algısı aile, toplum, iş ilişkilerini etkilemiştir, bu etkinin farklı şekillerdeki yansımaları özellikle kitabın son kısımlarında rastlanmaktadır. Aşırıya kaçan bu algının Murtaza'yı toplumdaki konumundan uzak bir figüre dönüştürmesi de kaçınılmaz olmuştur. Sahip olduğu bu algı her şeyden önce toplumdaki konumunu çizmiş ve Murtaza'nın çoğu zaman bulunduğu ortamdaki istenmeyen kişi ilan edilmesine sebep olmuştur. Onunla beraber yaşayan insanları, en başta ailesinin, ortaya çıkan sonuçlardan etkilenmesi doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmıştır.

İlk olarak iki oğluyla olan ilişkisi ve bu iki figürün kitap sonundaki değişimlerini görev algısının bir sonucu olarak almak mümkündür çünkü iki oğul da görev algısının temelini oluşturan Hasan Dayısına benzeyen evlatlar yetiştirme isteğiyle büyütülmüştür. İlk oğlunun asker olma gibi bir ideale sahip olmaması ve sporla ilgilenmesi Murtaza'yla arasının açılmasına sebep olmuş, ikili aynı evde iki düşmanmışçasına yaşamıştır.

“Babası gelmemiş olsaydı ekmek, kara zeytin ya da peynir, ne bulursa alır, zilliği kırar, yani açlığını giderirdi. Ama hiç sevmediği, hiç kimsece de sevilmediğini bildiği babasıyla karşılaşmak istemezdi oldubitti.” (Kemal, 82)

İkinci oğlunun karakteri, Murtaza'nın görev algısının en önemli sonuçlarından biridir. Sevgiyle büyüttüğü, bütün çocukları arasında en çok şımarttığı Küçük Hasan babasının hassasiyetlerini istediklerini yaptırmak için bir yol olarak görmüş, ne annesine ne de büyüklerine saygı duyan bir karaktere dönüşmüştür. Kitap boyunca kısaca değinilen şımarıklıklarının üzerine en son kısımdaki hırsızlığı eklenince, bir birey yetiştirirken sahip olunan orantısız görev bilincinin o bireyin karakterini ne kadar olumsuz yönde etkileyeceği de görülmüştür. Olay örgüsü başladığında hâlihazırda büyümüş olan çocuklardan henüz karakterinin şekillenmemiş olması yönüyle ayrılan Küçük Hasan figürü, yazar tarafından yapılan bir deney olarak da yorumlanabilir; bir bebeğinin Murtaza'nın bütün hayallerini karşılaması beklentisiyle büyütülmesinin yaratacağı sonuçlar okuyucuya gösterilmiştir. Sonuçta ortaya hiçbir sorumluluk almayan, sevildiği için yaptıklarının sonuçlarına katlanmayacağını düşünen bir figür çıkmıştır. Murtaza'nın en sevdiği evladının işlediği ufak bir suçta bile, kesin bir dille cezasının verilmesini istemesi ve oğlunun bütün değerini gözünde sıfırlaması ise sevgi, şefkat gibi duygulardan uzak büyüyen bireyin davranışlarında bu acımasız tutumun da payı olduğunun altını çizer niteliktedir.

“‘Haaayır!’ dedi, ‘Olamaz aç benim oğlum! Kabul edemem açlığını! Velev olsa idi bile aç, çalmayacak idi, ermeyecek idi tenezzül hırsızlığa. Tükürecek idi kan, söyleyecek idi içtim kızılık şerbeti! Şimdi sizden ederim istirham, edersiniz mahkûm, atarsınız hapislere!’” (Kemal, 438)

Orhan Kemal'in Murtaza adlı eserinde görev algısının bir diğer sonucu ise devlete olan adanmışlığının bir sonucu olarak gözü kör bağlı olduğu Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yüzünden dışlanması, işçiler tarafından fabrikadan siyasi görüşü sebebiyle atılmasının istenmesidir. Demokrat Parti'nin halkın büyük desteğine sahip olduğu yıllarda geçen olaylarda, Murtaza'nın olaylara siyah-beyaz bakması ve CHP'yi devlet olarak gördüğü için herkese karşı savunması, fabrika çalışanlarının Murtaza'nın atılması için isyan etmelerine sebep olacak; bu durum öncesinde fazla disiplinli olduğu için toplumun içselleştirmedeği

figürün, tamamen toplumdan kopmasıyla sonuçlanacaktır. Romanda kutupluluk ilkesi anlatım tekniği kullanılarak aktarılan Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi çekişmesi, çoğunluğun Demokrat Parti saffına kaymış olmasına rağmen eski düşüncesinden ödün vermeyen odak figürün değişime ne kadar kapalı olduğunu vurgulamaktadır. Odak figürde görülen bu muhafazakâr tutumun, görev algısını hayatının en önemli parçası yapmasını; tek bir partiye, tek bir figüre tüm benliğini adayamaya hazır olan Murtaza'nın karakterinin önemli bir sonucu olduğu görülmektedir.

İki oğlunun da karakterinin olumsuz yönde etkilenmesi ve küçüğün bir suçluya dönüşmesi Murtaza'nın farklı iki birey üzerinde etkisine örnek teşkil ederken; devlete kora kor bağlılığı sebebiyle toplumda istenmeyen figür ilan edilmesi, Murtaza'nın görev algısının kendi hayatına olan yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ

Murtaza adlı yapıtta odak figür Murtaza'nın dünyasının odağında görev algısı ve bunun odak figüre yüklediği ödevler yer almaktadır. Bu bağlamda bütün hayatının geçtiği mahalle, iş yeri ve ev uzamlarında kurduğu ilişkiler, figürün görev algısından doğrudan etkilenmiştir. Yer, zaman ayırt etmeksizin disiplini elden bırakmayan, yaşadığı her an sorumluluklarını yerine getirmeye çalışan Murtaza'nın görev algısının temelini dayısı Kolağası Hasan Bey ve tehcir sonrası ona kucak açan devlet kurumu oluşturmaktadır. Odak figür, iş ve toplumla olan ilişkilerinde istenmeyen kişi ilan edilmiştir, bunun temelinde aşırı disiplinli ve otoriter karakteri yatmaktadır. Özellikle işte kurallara olan aşırı bağlılığı çevresindeki insanların tepkisini çeken unsur olmuştur. Ailesine karşı sevgisiz oluşu ise görev sırasında mantıktan başka bir şeyin gerekli olmadığına olan inancından kaynaklanmaktadır ki Murtaza için görev yaşadığı her anı kapsar. Bütün bu etkileşimlerin yarattığı sonuçlara bakıldığında ise odak figürün görev algısının onu toplumdan dışlanmış, toplumdan kopuk bir birey haline getirmektedir; bu durum görev algısının karakterin kendi hayatını etkileyen sonucudur. Diğer yandan ailesi başta olmak üzere çevresindeki figürlerin de Murtaza'nın görev algısından etkilenmesi, diğer figürlere olan etkisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Kaynakca

Kemal, Orhan. Murtaza. Everest Yayınları Cep Boyu 5. Basım: Kasım 2012